

11. 2. 2020

Vezměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Zamyšlení nad aplikačním pojetím presumpce nevinny

Presumpce nevinny patří k všeobecně známé zásadě trestního řízení a je základním kamenem trestního práva liberálně demokratického státu v západním pojetí civilizace. Tato zásada se jako právní domněnka uplatňuje zpravidla v trestním a přestupkovém řízení, kdy se na obviněného nahlíží jako na nevinného, dokud o jeho vině není pravomocně rozhodnuto. Přestože definice pojmu presumpce nevinny je vcelku jednoduchá, v tomto příspěvku se zamyslím nad tím, zda všeobecné povědomí a vnímání této zásady u veřejnosti a aplikační praxe skutečně koresponduje s jejím obsahem.

Presumpce nevinny je promítnuta v právním řádu České republiky na ústavní úrovni v čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod: „Každý, proti němuž je vedeno trestní řízení, je považován za nevinného, pokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu nebyla jeho vina vyslovena.“^[1] Tato zásada se pak dále promítá do zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, kde je v § 2 odst. 2 zakotveno, že: „Dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen.“^[2]

JELÍNEK & PARTNEŘI
ADVOKÁTNÍ KANCELÁŘ | ATTORNEYS AT LAW

Podobná ustanovení nalezneme i na mezinárodní úrovni ve Všeobecné deklaraci lidských práv: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, považuje se za nevinného, dokud není zákonným postupem prokázána jeho vina ve veřejném řízení, v němž mu byly zajištěny veškeré možnosti obhajoby.“^[3] nebo regionální úrovni v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod: „Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.“^[4]

Posílení některých aspektů presumpce nevinny se věnuje i Směrnice evropského parlamentu a rady (EU) 2016/343 ze dne 9. března 2016. Směrnice sjednocuje zajištění nezbytných opatření k zajištění toho: „aby do doby, než byla podezřelá nebo obviněná osobě prokázána vina zákonným způsobem, nebyla tato osoba ve veřejných prohlášeních orgánů veřejné moci a soudních rozhodnutích jiných než o vině označována za vinnou. Tím nejsou dotčeny úkony prováděné v rámci trestního stíhání, jejichž účelem je prokázat vinu podezřelé nebo obviněné osoby, ani předběžná rozhodnutí procesní povahy, která přijaly soudní nebo jiné příslušné orgány a jež jsou založena na podezření či na usvědčujících důkazech.“^[5]

Jak je z úvodního přehledu patrné, zásada presumpce nevinny má silné postavení jak ve vnitrostátních, tak mezinárodních pramenech práva. Presumpce nevinny existenčně souvisí s důkazním břemenem při prokazování viny obviněnému (resp. obžalovanému), která v plné míře leží na orgánech činných v trestním řízení. Obviněného nezatěžuje žádná povinnost cokoli v řízení dokazovat. Vina musí být obviněnému naopak prokázána do takové míry, že nelze pochybovat o tom, že by uvedený protiprávní čin spáchal někdo jiný. Výklad uvedené zásady je velmi jednoduchý na pochopení, daleko složitější je v aplikační praxi této zásadě dostát.

Podnětem pro napsání tohoto příspěvku pro mne bylo opětovné zhlédnutí filmu Sidneyho Lumeta z roku 1957 „*Dvanáct rozhněvaných mužů*“, který, přestože se jeho děj odehrává v USA ze zasedání poroty, která rozhoduje o smrti osmnáctiletého chlapce obžalovaného z vraždy svého otce, má i v našich podmínkách odlišného právního systému a jiné doby i v současnosti neuvěřitelnou aktuálnost a hloubku.

Scénář filmu se nevěnuje zodpovězení otázky, zda obžalovaný je anebo není vinen. Film se totiž zabývá tím, zda jsou v případě skutečně tak významné pochybnosti, které mohou zakládat nevinu obžalovaného, ačkoli po vyslechnutí obžaloby je na první pohled téměř všem porotcům jasné, že chlapec vraždu spáchal. Na počátku filmu je jedenáct porotců pro potrestání (uložení trestu smrti) obžalovaného a jeden porotce je proti vzhledem k tomu, že má důvodnou pochybnost a není přesvědčený o tom, že by obžalovaný byl vrahem. Ačkoli je důvodných pochybností pro nevinu obžalovaného na počátku filmu jen velmi málo, většina porotců chce obžalovaného odsoudit pouze na základě svého dojmu, když svůj logický úsudek nejsou schopni ani blíže vysvětlit - pouze uvádí, že: „*je vše jasné, že to spáchal chlapec*“, „*ten chlapec je lump a má být potrestaný*“, „*přeci jste to všichni viděli, jak probíhalo dokazování, je to neprůstředné*“, a další nerelevantní argumenty. Na konci filmu je ovšem celá řada argumentů pro zproštění chlapce, když porota společnými silami kriticky hodnotí každý provedený důkaz a dochází k závěru, že obžaloba obsahuje velké rozpory a neúplnosti. Film poskytuje pojmům, jako jsou „*presumpce nevinny*“, „*důvodné pochybnosti*“ nebo „*důkazní břemeno obžaloby*“, ten pravý obsah. Přesah filmu je dalekosáhlý až do současné doby. Těm, kdo tento film viděli, tak nemusím jeho děj blíže popisovat, a těm, kdo jej neviděli, jeho zhlédnutí vřele doporučuji.

V praxi se však výše zmíněné pojmy ne vždy uplatňují s takovou samozřejmostí, s jakou je náš právní řád prezentuje. Domnívám se, že nejméně z Vás kolegů se v odůvodnění odsuzujícího trestního rozsudku setkal spíše s formulacemi typu: „*nebylo vyvráceno, že by obžalovaný něco neudělal...*“, nebo „*neprokázal se opak, že by se na místě činu obžalovaný nenacházel, respektive nacházel se tam mohl...*“, nebo „*obžalovaný se trestného činu mohl dopustit*“, příp. formulací typu: „*svědek si to sice tolik nepamatuje, ale nevyloučil, že by to nemohl být obžalovaný...*“, než výhradně s formulacemi vycházejícími ze správného pojetí presumpce nevinny a důkazního břemene, jakými jsou: „*bylo bez důvodných pochybností prokázáno, že....*“, přičemž následuje výčet důvodů, nebo „*obžaloba zcela jistě prokázala, že skutek spáchal obžalovaný, protože ...*“. Orgány činné v trestním řízení v mnoha případech věnují velké množství času spíše argumentaci týkající se toho, jak by se skutek mohl odehrát a napasováním všech dostupných důkazů na daný skutek, než kritickému vyhodnocení argumentů a důvodů, proč by měl být obžalovaný vinen a připuštění toho, že zde může být i šance, že je obžalovaný skutečně nevinný.

Jeden z nejvíce výrazných případů porušení principu presumpce nevinny se například děje při hodnocení a přičítání skutků, které mají stejný modus operandi, tj. když se například jedná o krádež věcí z osobního automobilu poté, co pachatel rozbil okénko, nebo o krádeže osobních kol přeštipnutím bezpečnostního zámku, kdy jsou pachatelé odsouzeni nejenom za prokázaný čin, při kterém je jejich vina prokázána například přímým důkazem - kdy je natočila bezpečnostní kamera, ale také za veškeré další skutky krádeží se stejným modem operandi z podobného místa a podobného času, ke kterým nejsou další důkazy. V tomto pak spočívá práce obhájce, aby se proti takým postupům bránil i u odvolacích soudů.

Naštěstí jsou zde vyšší soudy, které právní principy více zohledňují. Přístup některých obecných soudů k zásadě presumpce nevinny lze demonstrovat na nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3579/17 ze dne 3. 4. 2018.^[6] V uvedeném případě se stěžovatel domáhal zrušení rozhodnutí Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 8, kterými soudy stěžovatele uznaly vinným ze spáchání zvláště závažného zločinu loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku. Toho se měl stěžovatel dopustit tím, že: *„vstoupil do domu v P., kde nejprve s poškozeným nezletilým navázal slovní kontakt, poté jej rukama přiloženými na ramena přitlačil ke zdi a požadoval vydání mobilního telefonu, což následně umocnil pohrůžkou, že má u sebe nůž, a jestli mu poškozený nevydá svůj mobilní telefon, tak jej probodne. Protože poškozený u sebe mobilní telefon neměl, stěžovatel mu podle obžaloby z krku strhl sluchátka i s MP4 přehrávačem v celkové hodnotě nejméně 1 152 Kč, a poté i s odcizeným přehrávačem utekl z domu s pohrůžkou, aby to poškozený nikomu neříkal, jinak že si ho najde.“*

Stěžejním důkazem obžaloby bylo odborné vyjádření z oboru kriminalistika odvětví genetika, které konstatovalo shodu DNA zajištěného z pístu injekční stříkačky z místa činu, která měla pachatele dle svědectví poškozeného vypadnout z kapsy. DNA bylo shodné s genetickou informací stěžovatele. Nejdříve Obvodní soud pro Prahu 8 kvalifikoval důkaz jako nepřímý, když stěžovatele zprostil, nicméně rozsudek z podnětu odvolání státního zástupce zrušil usnesením Městský soud v Praze. Obvodní soud následně důkaz překvalifikoval na důkaz přímý a zejména na základě této skutečnosti stěžovatele odsoudil. Rozsudek potvrdily i vyšší soudy.

Stěžovatel ve své stížnosti brojil zejména proti způsobu vyhodnocení biologické stopy nalezené na pístu injekční stříkačky, když uváděl, že skutečnost, že na pístu stříkačky byl nalezen jediný izolovaný profil DNA, který odpovídá jeho profilu DNA, vypovídá pouze o tom, že se injekční stříkačky dotýkal, nikoli, že by to byl on, kdo byl na místě činu. Stěžovatel se dále odvolával na provedenou rekognici, při které poškozený s jistotou označil za pachatele jiného figuranta. Soudy pak v odsuzujícím rozsudku odůvodnily vinu stěžovatele i tím, že poškozený při hlavním líčení na otázku soudu odpověděl, že osoba v soudní síni na straně obžalovaného by mohl být pachatel.

„Tak takhle tedy ne!“, sdělil Ústavní soud v uvedeném nález a všechna předchozí rozhodnutí zrušil. Ústavní soud dospěl k závěru, že skutek a skutkový stav nebyly dostatečně objasněny v souladu s § 2 odst. 5 trestního řádu, protože závěry o vině stěžovatele na předmětném skutku stále vyvolávají důvodné pochybnosti, zda se stěžovatel skutečně daného skutku dopustil. Toto nedostatečné objasnění skutkového stavu ohledně skutku, představuje porušení principu presumpce nevinny dle čl. 40 odst. 2 Listiny a čl. 6 odst. 2 Úmluvy.

Po důkladném seznámení se s nálezem Ústavního soudu se možná sami sebe budete ptát, co když se nevinný člověk ocitne v nesprávnou chvíli na nesprávném místě a dostane se do podezření ze spáchání trestného činu, který skutečně neudělal. Jakým způsobem bude proti němu vedeno trestní řízení? Bude to spíše způsobem *„že by to přeci mohl být on“*, nežli způsobem *„všechno bez sebemenších pochybností svědčí v neprospěch obviněného, a proto je vinen“*?

Skutečnost, s jakou orgány činné v trestním řízení k trestním řízení mohou přistupovat, potvrdil v nedávné době ve své výpovědi z trestního řízení i soudce Elischer, jejíž přepis proběhl ve zprávách.^[7] Tuto skutečnost osobně nemohu nechat bez povšimnutí. Soudce se ke své věci vyjadřuje, bez ohledu na obsah projednávané věci tím způsobem, že soudci trestají i tehdy, když nemají dostatek důkazů a obžalovaného by správně měly osvobodit. Jenže když už je dotýčný ve vazbě, a navíc tam tráví delší dobu, tak se mu - alespoň podle vyjádření Ivana Elischer - *„musí něco dát“*. Soudce hovořil na nahrávce ze své kanceláře o obžalované, která v projednávané drogové kauze vozila autem svého manžela. Ten se k trestné činnosti doznal a tvrdil, že manželka o ničem nevěděla. Soudce se k nahrávce u soudu vyjádřil tak, že uvedl, že: *„Tam zazněla, je tady sice i veřejnost, tak asi nepřilíš vhodně, takové ta klasická soudní úvaha, kterou má každý soudce, tedy*

nejenom já: že ona je zproštění, ale byla dva roky ve vazbě, tak jí něco musíme dát. Postupně jak jsem ten spis studoval, konzultoval ho v senátu, tak jsme dospěli k tomu, že to je skutečně na zproštění, ale pak tedy když holt byla ve vazbě, asi jí nějaký trest bude muset být uložen, protože dva roky vazba je skutečně dlouhá doba, proto pak ten skutek vypadal v tom rozsudku, jak vypadal". Výpověď samotného soudce může být skutečným náhledem do rozhodovacích procesů justice a stojí za zvýšenou pozornost. Tento přístup však s posuzováním viny nebo nevinu nemá nic společného, neboť jedná se o strohé konstatování viny a trestu na základě mediálního obrazu a hodnocení okolností věci, nikoli důkazů. Jak je to tedy skutečně s presumpcí nevinu a důkazním břemenem? To se skutečně nachází více uprostřed mezi obžalobou a obhajobou nežli výhradně na straně obžaloby?

Presumpce nevinu se sice formálně aplikuje vždy, všude a bez výjimky, aneb jak jeden náš státník v minulosti uvedl: „Platí presumpce nevinu. Pro běžného občana je posvátná a nedotknutelná. U politika ale platí presumpce viny proto, že politik má být prost jakýchkoliv podezření.“^[8] Při každém rozhodnutí by proto měl soud nahlížet na obžalovaného perspektivou důvodných pochybností a ptát se, mohlo to být i jinak? Respektive tyto otázky má za úkol pokládat obhájce o to více, o co více se pomyslně přesunulo aplikační soudní praxí důkazní břemeno obžaloby k obrácenému důkaznímu břemeni obhajoby, bohužel. Na druhou stranu bohudík, že tato praxe nezasáhla vyšší články našeho soudnictví.

Závěrem lze než konstatovat, že i přes to, že náš právní řád obsahuje zásadu presumpce nevinu ve spojení s dalšími zásadami, jako je in dubio pro reo, nebo zásadou důkazního břemene na straně státních orgánů, jejich uplatnění v praxi pokulhává a neplatí v každém případě bez dalšího tak, jak by ze zákona mělo. Tato skutečnost klade daleko větší požadavky na kvalitu obhajoby, neboť v mnoha trestních řízeních se trestní případy svojí setrvačností od přípravné fáze přes státní zastupitelství dostanou před soud kde, než aby došlo ke kritickému odůvodnění rozsudku, tak jsou uváděny zástupné důvody pro vinu obžalovaných.

Mgr. Bc. Jindřich Jílek,
právník

[Advokátní kancelář JELÍNEK & Partneři s.r.o.](#)

Pardubice - Dražkovice 181
533 33 Pardubice - Dražkovice

Velké náměstí 1
500 03 Hradec Králové

Truhlářská 1108/3
110 00 Praha 1

Tel.: +420 466 310 691
Fax: +420 466 310 691
e-mail: advokati@advokatijelinek.cz

[1] čl. 40 odst. 2 ústavního zákona č. [2/1993](#) Sb., Listina základních práv a svobod

[2] § 2 odst. 2 zákona č. [141/1961](#) Sb., trestní řád

[3] Všeobecná deklaráce lidských práv (ASPI)

[4] Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (ASPI)

[5] Směrnice evropského parlamentu a rady (EU) 2016/343 ze dne 9. března 2016

[6] nálezu Ústavního soudu sp. Zn. III. ÚS 3579/17 ze dne 3. 4. 2018

[7] K dispozici >>> [zde](#).

[8] Pozn.: výrok Miloše Zemana zveřejněný dne 21. června 2013 v souvislosti s vlnou zatýkání a následným pádem vlády Petra Nečase.

© EPRAVO.CZ - Sbírka zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Podmíněné upuštění od trestního stíhání: racionální odklon u právnických osob](#)
- [Zkreslené vzpomínky v trestním řízení vedeném pro pohlavní zneužívání](#)
- [Přenositelnost důkazů z daňového do trestního řízení](#)
- [Praktický návod na úspěch žádosti o podmíněné propuštění od roku 2026](#)
- [Přijetí prohlášení viny a povinnost soudu vypořádat námitky poškozeného](#)
- [Podmínky pro uložení trestu vyhoštění cizince](#)
- [Zamyšlení nad systémem alternativních trestů: poznámky na pozadí mezinárodní vědecké konference „Rethinking Sentencing: Are We Getting Justice Right?“](#)
- [Správné určení počátku běhu lhůty pro podání stížnosti proti usnesení soudu, kterým se nařizuje výkon trestu odnětí svobody](#)
- [Rozšiřování státní moci při implementaci acquis EU: český fenomén gold-platingu na příkladu konfiskační směrnice](#)
- [Změna způsobu určování výše peněžité pomoci obětem: Řešení všech dosavadních problémů?](#)
- [Uplatnění adhezního nároku v trestním řízení a správním řízení](#)